INGLIZ TILIDA GENDERGA XOS VERBAL MULOQOTINING TUZILISHI VA MA’NOVIY JIHATLARINI O‘RGANISH

Muxtorova Madinaxon Alijon qizi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz tilida genderga xos verbal muloqotining tuzilishi va ma’noviy jihatlarini o‘rganish tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi erkak va ayollar nutqida uchraydigan sintaktik, leksik va semantik farqlarni aniqlash hamda ularning kommunikativ vazifalarini ochib berishdan iborat. Tadqiqotda diskurs tahlili va qiyosiy-lingvistik metodlardan foydalanildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, ayollar nutqida hissiy-ekspressiv birliklar, muloyimlik strategiyalari va hamkorlikka yo‘naltirilgan kommunikativ vositalar ko‘proq uchrasa, erkaklar nutqida informativlik, to‘g‘ridan-to‘g‘ri fikr bildirish va raqobatga asoslangan kommunikativ strategiyalar ustunlik qiladi. Tadqiqot natijalari gender lingvistikasi va pragmalingvistika sohalaridagi ilmiy izlanishlarni boyitishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *gender lingvistikasi, verbal muloqot, struktur tahlil, semantik tahlil, erkak nutqi, ayol nutqi, diskurs, kommunikativ strategiya.*

KIRISH

So‘nggi yillarda gender lingvistikasi tilshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Til va gender o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish jamiyatdagi ijtimoiy rollarning nutqda qanday aks etishini tushunishga yordam beradi. Erkak va ayollar tomonidan qo‘llaniladigan lingvistik vositalar nafaqat grammatik va leksik jihatdan, balki semantik hamda pragmatik xususiyatlari bilan ham farqlanadi.

Genderga oid tadqiqotlarning rivojlanishida Lakoff (1975), Tannen (1990), Coates (2015) kabi olimlarning ishlari muhim o‘rin tutadi. Ularning tadqiqotlarida erkak va ayollar muloqot uslublari, nutq strategiyalari hamda kommunikativ maqsadlaridagi tafovutlar yoritilgan.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ingliz tilida erkak va ayol verbal muloqotining struktur-semantik xususiyatlarini aniqlash va ularning kommunikativ vazifalarini tahlil qilishdir.

Tadqiqot savollari quyidagilardan iborat:

1. Erkak va ayollar nutqida qanday struktur farqlar mavjud?
2. Nutqning semantik tashkil etilishida qanday gender xususiyatlari kuzatiladi?
3. Ushbu farqlar kommunikativ jarayonga qanday ta’sir ko‘rsatadi?

Tadqiqot usullari

Tadqiqotda sifat va qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Material sifatida ingliz tilidagi kundalik suhbatlar, intervyular hamda badiiy asarlardagi dialoglar tanlab olindi.

Tahlil quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

1. Erkak va ayollar nutqiga oid namunalarni yig‘ish.
2. Sintaktik tuzilmalarning struktur tahlili.

3. Leksik birliklarning semantik tahlili.
4. Kommunikativ strategiyalarni qiyoslash.
5. Olingan natijalarni gender lingvistikasi nazariyalari asosida sharhlash.

Tadqiqot korpusi 100 ta dialogik nutq namunalaridan iborat bo‘lib, ularda erkak va ayol respondentlarning muloqotlari tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, erkak va ayollar nutqi sintaktik jihatdan ma’lum farqlarga ega.

1. So‘roq gaplardan foydalanish

Ayollar nutqida tasdiq talab qiluvchi so‘roq shakllari (tag questions) ko‘proq uchraydi.

Misol:

- *Bugun ajoyib kun, shunday emasmi?*
- *Siz hisobotni tugatdingiz, to‘g‘rimi?*

Bunday konstruksiyalar suhbatdosh bilan hamkorlikni kuchaytirish va muloqotni davom ettirish vazifasini bajaradi.

Erkaklar nutqida esa oddiy darak gaplari ustunlik qiladi:

- *Hisobot yakunlandi.*
- *Biz hozir boshlashimiz kerak.*

2. Modal birliklarning qo‘llanishi

Ayollar ko‘proq yumshatuvchi modal vositalardan foydalanadilar:

- *ehtimol*
- *balkim*
- *Menimcha*
- *shunday bo‘lsa kerak*

Misol:

Menimcha, biz bu masalani yana bir bor muhokama qilishimiz kerak.

Erkaklar esa qat’iylikni ifodalovchi shakllarni afzal ko‘radilar:

Biz bu masalani yana bir bor muhokama qilishimiz kerak.

3. Gap uzunligi va tuzilishi

Ayollar nutqida murakkab qo‘shma gaplar va izohlovchi konstruktsiyalar ko‘proq uchrasa, erkaklar nutqida qisqa va informativ gaplar ustunlik qiladi.

Semantik tahlil natijalari

1. His-tuyg‘uni ifodalovchi iboralar

Ayollar nutqida hissiy ma’noni kuchaytiruvchi so‘zlar faol qo‘llaniladi:

- ajoyib
- yoqimli
- maftunkor
- hayratlanarli

Misol:

O‘sha ko‘ylak nihoyatda ajoyib.

Erkaklar esa neytral baholovchi birliklarni ishlatishga moyil:

O‘sha ko‘ylak chiroyli ko‘rinadi.

2. Intensifikatorlardan foydalanish

Ayollar nutqida kuchaytirgichlar ko‘p qo‘llanadi:

- nihoyatda
- rostdan ham
- juda
- shubhasiz

Misol:

Men bundan juda xursandman.

Erkaklar nutqida esa bunday birliklar kamroq uchraydi.

3. Hamkorlik va raqobat semantikasi

Ayollar muloqoti ko‘proq hamkorlikka yo‘naltirilgan:

- qo‘llab quvvatlash
- anglash
- hamdardlik

Misol:

Sizning holatingizni tushunaman.

Erkaklar nutqida esa maqsadga erishish va muammoni hal qilish semantikasi ustun:

Keling, birgalikda yechim topaylik.

Tahlil va muhokama

Tadqiqot natijalari gender lingvistikasiga oid mavjud nazariyalarni tasdiqlaydi. Lakoff (1975) ayollar nutqining asosiy xususiyatlari sifatida muloyimlik, emotsionallik va noaniqlik elementlarini ko‘rsatgan. Bizning natijalarimiz ham ayollar nutqida tag questions, modal birliklar va emotsional leksikaning faol qo‘llanishini aniqladi.

Tannen (1990) erkaklar muloqotini “report talk”, ayollar muloqotini esa “rapport talk” deb tavsiflagan. Tadqiqot natijalari ushbu nazariyani qo‘llab-quvvatlaydi. Erkaklar nutqida ma’lumot uzatish va pozitsiyani ifodalash ustun bo‘lsa, ayollar nutqida ijtimoiy yaqinlikni saqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, semantik tahlil erkak va ayollar kommunikativ maqsadlaridagi farqlarni ko‘rsatdi. Ayollar suhbat davomiyligini ta’minlashga intilsa, erkaklar muammoni hal qilishga va natijaga erishishga ko‘proq e’tibor qaratadilar.

Bu tafovutlar biologik emas, balki ijtimoiy va madaniy omillar bilan ham bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shuning uchun genderga oid kommunikativ xususiyatlar jamiyatning ijtimoiy me’yorlari va qadriyatlari ta’sirida shakllanadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot ingliz tilidagi erkak va ayol verbal muloqotining struktur-semantik xususiyatlarini tahlil qilishga bag‘ishlandi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

1. Ayollar nutqida muloyimlik strategiyalari, tag questions va emotsional leksika ko‘proq uchraydi.
2. Erkaklar nutqida qisqa sintaktik tuzilmalar va to‘g‘ridan-to‘g‘ri kommunikativ strategiyalar ustunlik qiladi.

3. Semantik jihatdan ayollar hamkorlik va empatiyaga, erkaklar esa informativlik va natijadorlikka ko‘proq yo‘nalgan.

4. Genderga xos nutqiy farqlar kommunikativ maqsadlar va ijtimoiy rollar bilan chambarchas bog‘liq.

Kelgusidagi tadqiqotlarda ingliz va o‘zbek tillaridagi genderga oid verbal muloqotning korpus asosidagi qiyosiy tahlilini amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff, R. (1975). *Language and Woman’s Place*. New York: Harper & Row.
2. Tannen, D. (1990). *You Just Don’t Understand: Women and Men in Conversation*. New York: Ballantine Books.
3. Coates, J. (2015). *Women, Men and Language*. London: Routledge.
4. Holmes, J. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Routledge.
5. Cameron, D. (2007). *The Myth of Mars and Venus*. Oxford: Oxford University Press.
6. Wardhaugh, R., & Fuller, J. (2021). *An Introduction to Sociolinguistics*. Wiley Blackwell.
7. Talbot, M. (2019). *Language and Gender*. Cambridge: Polity Press.